

ข้าวในกฎหมายโบราณล้านนา

ดร.สุนทร คำยอด

อาจารย์
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

เกริ่นนำ

ข้าวเป็นพืชที่มีความผูกพันกับมนุษย์ เนื่องจากเป็นแหล่งพลังงานที่ใช้เลี้ยงชีพมาช้านาน กว่ามนุษย์จะค้นพบวิธีปลูกข้าวเพื่อเลี้ยงชีพ ต้องลองผิดลองถูกจนกว่าจะได้กระบวนการที่เหมาะสม มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการเพาะปลูก จนตกผลึกเป็นภูมิปัญญา กระบวนการดังกล่าวจึงก่อ กำเนิดวัฒนธรรมข้าว ที่สะท้อนความลุ่มลึกในวิถีคน และวิถีข้าวที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงร้อยรัดสอดประสาน ระหว่างคนและข้าวให้เป็นหนึ่งเดียวกัน ความสัมพันธ์ ดังกล่าวสะท้อนผ่านตัวบทต่าง ๆ เช่นเดียวกับกฎหมาย ล้านนา ที่ได้บัญญัติข้อห้าม การบังคับใช้กฎหมาย และ

การปรับโทษ ที่ทำให้มองเห็นสภาพสังคมล้านนาในอดีตผ่านกฎหมายที่เกี่ยวกับข้าว

บทความนี้มุ่งกล่าวถึง “ข้าว” ในกฎหมายโบราณล้านนา โดยเลือกประเด็นที่น่าสนใจจากรายงานการวิจัยเรื่อง วิเคราะห์กฎหมายโบราณ เล่ม 1 ประชุมกฎหมายเกษตร ว่าด้วยเรื่อง น้ำ นา ข้าว อุปรกรณ์ และประเพณี จากกฎหมายโบราณล้านนา ปรีวรรตโดย ลมูล จันทรหอม และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว ผู้เขียนได้เลือกข้อกฎหมายที่เกี่ยวกับต้นข้าวจากกฎหมายล้านนาโบราณ จำนวน 9 ฉบับ ได้แก่ กฎหมายโคสาราชฎูร์ กฎหมายวัดกาสา

หัตถกัมมวินิจฉัยบาลีฎีการวม มังรายธรรมศาสตร์ ฉบับวัดข้างค้ำ มังรายศาสตร์ ฉบับนอตอง มังรายศาสตร์ ฉบับวัดไชยสถาน มังรายศาสตร์ ฉบับวัดเชียงหมั้น มังรายศาสตร์ ฉบับวัดหมื่นเงินกอง และ มังรายศาสตร์ ฉบับวัดเส้าไห้ โดยมีรายละเอียด 2 ลักษณะ คือ การขโมย และการทำลาย ดังนี้

กฎหมายว่าด้วยการขโมย

กฎหมายล้านนาโบราณให้ความสำคัญกับการขโมยข้าว โดยบัญญัติไว้อย่างละเอียดพบหลายมาตรา กฎหมายแต่ละฉบับมีลักษณะมีข้อความที่คล้ายกัน ดังนั้นผู้เขียนจึงคัดมาเฉพาะมาตราที่น่าสนใจ กฎหมายได้กล่าวถึงลักษณะของการขโมยอย่างละเอียดทั้งการขโมยรวงข้าว เมล็ดข้าว และข้าวที่เกี่ยวแล้วที่มัดเป็นพ่อนไว้มีวิธีการปรับโทษ และลงโทษแตกต่างกันออกไป ดังจะเห็นได้จากกฎหมายวัดกาศา ที่กล่าวว่า

“ลักเข้ารวง 1 หื้อใช้ 9 รวง ลักดวงหนึ่ง หื้อใช้ 9 ดวง ลักแคง 1 หื้อใช้ 9 แคง ลักบุง 1 หื้อใช้ 9 บุง ลักหาบ 1 หื้อใช้ 9 หาบแล”

(ลมูล จันทรหอม และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2527: 24)

กฎหมายข้างต้นได้กล่าวถึงการขโมยข้าว หากขโมยข้าวที่กำลังออกรวง 1 รวง ใช้ใช้คืน 9 รวง หากขโมย 1 ดวง (มาตราดวงเท่ากับครึ่งหนึ่งของผลมะตูม) ให้ใช้คืน 9 ดวง หากขโมย 1 แคง (ภาชนะสำหรับตวงข้าวสาร ความจุประมาณ 1.5 ลิตร) ให้ใช้คืน 9 แคง ขโมย 1 กระจุกให้ใช้คืน 9 กระจุก และขโมย 1 หาบให้ใช้คืน 9 หาบ เห็นได้ว่ากฎหมายฉบับดังกล่าวมุ่งให้ชดใช้จำนวน 9 เท่าของอัตราที่ขโมยแต่ไม่ต้องปรับเงินอีก ต่างจากมังรายศาสตร์ ฉบับวัดไชยสถาน ที่กล่าวว่า “ลักเข้าเปลือก หื้อค่าหาบเพื่องเงินใหม่ 4 เท่า” (ลมูล จันทรหอม และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2527: 25) หมายความว่า ผู้ใดขโมยข้าวเปลือกให้ชดใช้เป็นเงิน หาบละเพื่อง และปรับโทษอีก 4 เท่าของข้าวที่ขโมยไป เช่นเดียวกับมังรายศาสตร์ ฉบับวัดเส้าไห้ กล่าวว่า

“ผู้ใดลักข้าวเป็นเม็ด ท่านหื้อท้อหาบเข้า 2 เงินใหม่ 4 เท่า ลักเพื่อง อันท่านกองรัดไว้ หื้อค่ามัดเพื่อง หวังเงินใช้ 9 เท่า”

(ลมูล จันทรหอม และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2527: 24)

ผู้ใดขโมยข้าวเปลือก ให้ชดใช้เป็นเงิน หาบละ 2 เงิน (เงิน คือมาตราเงินของชาวล้านนา ในอดีต บางแห่งระบุว่า 1 เงิน เท่ากับ 1,000 เปี้ย) และปรับอีก 4 เท่าของข้าวเปลือกที่ขโมยไป หากขโมยฟางที่มัดเป็นพ่อนไว้แล้ว ให้ชดใช้พ่อนละ ครึ่งสสิ่ง และชดใช้เป็นฟางอีก 9 พอน สอดคล้องกับมังรายธรรมศาสตร์ ฉบับวัดข้างค้ำ ที่กล่าวถึงการขโมยฟางข้าว และข้าวเปลือก ดังข้อความที่ว่า

“ลักเฟ้าเข้าหื้อใหม่ 9 เฟ้า ลักบุงหื้อใหม่ 9 บุง ลักพอสแนหื้อใหม่ 3 เท่า พอล้านหื้อใหม่คอบเท่าแล คับใหม่เขาบหลาบตาย”

(ลมูล จันทรหอม และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2527: 27)

กฎหมายกล่าวว่า หากขโมยฟางข้าว 1 พอน ให้ใช้คืน 9 พอน ขโมยข้าวเปลือก 1 กระจุกให้ใช้คืน 9 กระจุกหาก “ลักพอสแน” หมายถึง ขโมยประมาณ 10 แคง ให้ปรับ 10 เท่าของข้าวเปลือกที่ขโมยไป นอกจากนี้หากขโมย “พอล้าน” คือ 100 แคง ให้ปรับครบเท่า และกฎหมายยังกำชับไว้ว่า “คับใหม่เขาบหลาบตาย” หมายความว่า หากไม่ปรับโทษขโมยจะตั้งใจไม่เข็ดหลาบ

เห็นได้ว่ากฎหมายที่กล่าวถึงการขโมยข้าวสะท้อนให้เห็นถึงชีวิตของชาวล้านนาในอดีตที่ข้าวเป็นสิ่งที่สำคัญ จึงต้องออกกฎหมายเพื่อคุ้มครองและลงโทษผู้กระทำผิด โดยกฎหมายจะเน้นการชดใช้เพียงอย่างเดียว หรืออาจชดใช้พร้อมทั้งปรับโทษก็ได้ นอกจากนี้ขโมยข้าวเป็นเมล็ดแล้ว ยังมีกฎหมายที่ว่าด้วยการขโมย ข้าวกล้า ดังข้อความจากมังรายศาสตร์ ฉบับวัดเชียงหมั้น กล่าวว่า

“ผู้ใดลักกล้าที่ถือกำละ 10 เงินแล ไล่เอาชุกกล้า
อย่าไหม ลักรวงเข้าที่ถือคารวงหรีน ใช้ชุกรวงอย่าไหม”

(ลมูล จันทรหอม และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2527: 26)

ข้อความข้างต้นหมายความว่าผู้ใดลักข้าวกล้า
จากนาผู้อื่น ให้ชดใช้มัดละ 10 เงิน เช่นเดียวกับขโมย
รวงข้าวให้ชดใช้รวงละครึ่งสึง โดยไม่ให้ผู้บังคับใช้
กฎหมายปรับโทษผู้กระทำความผิด เช่นเดียวกับ
มังรายศาสตร์ ฉบับนอตอง กล่าวไว้ว่า

“อันหนึ่งลักเข้ากล้าท่านไปปลูกยังนา เป็นต้น
เท่าใด ถือต้นเข้าต้นละ 2200 เบี้ย ปรับไหม 10 เท่า
เป็น 22000 เบี้ย เหตุว่าเข้านี้ประเสริฐกว่าทุกอันตาย”

(ลมูล จันทรหอม และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2527: 27)

หมายความว่าหากขโมยข้าวกล้าไปปลูกใน
นาของตน ให้นับต้นกล้าที่ขโมยไป ให้ชดใช้ต้นละ
2200 เบี้ย (เบี้ย คือมาตราเงินของชาวล้านนาในอดีต)
และให้ปรับไหมอีก 10 เท่า โดยกล้า 1 ต้นให้ปรับ
ไหม 22,000 เบี้ย โดยกฎหมายให้เหตุผลที่น่าสนใจว่า
“เหตุว่าเข้านี้ประเสริฐกว่าทุกอันตาย” กฎหมายได้อธิบายว่าสาเหตุที่ต้องปรับในอัตราที่สูงเช่นนี้
เพราะข้าวเป็นสิ่งประเสริฐที่สุด กฎหมายวัดกาศา
ได้กล่าวถึงการขโมยต้นข้าวไปปลูกในนาของตน
ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“ลักกล้ามัด 1 ถือค่า 220 เบี้ย ลักหลกเอา
ต้นเข้าท่านมาปลูกยังนาถือค่า 330 เบี้ย ไหม 9 เท่า
ลักครกมองตำเข้ากิน ถือค่า 8800 เบี้ย ลักมองตำเข้า
ถือค่า 5500 เบี้ย ไหม 9 เท่า”

(ลมูล จันทรหอม และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2527: 26)

กฎหมายวัดกาศาได้กล่าวถึงการขโมยต้นข้าว
ด้วยการ “หลก” คือการถอนต้นข้าวไปปลูกในนาของ
ตนให้ชดใช้ต้นละ 330 เบี้ย และปรับไหมอีก 9 เท่า
ประเด็นที่น่าสนใจคือ การกล่าวถึงการขโมยครก
และสากตำข้าว (ครกกระเดื่อง) ภาษาล้านนาเรียกว่า
“มองตำข้าว” อุปกรณ์สำคัญที่ใช้ตำข้าวเปลือกให้เป็น

ข้าวสาร หากขโมยครกให้ชดใช้ 8800 เบี้ย ขโมยสาก
ตำข้าว ชดใช้ 5500 เบี้ย และปรับไหมอีก 9 เท่า
จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่ากฎหมายให้
ความสำคัญกับข้าวในฐานะผลผลิตทางการเกษตรที่
ได้มาด้วยความยากลำบากจึงต้องให้ความคุ้มครอง
ทุกขั้นตอนในการผลิตตั้งแต่การหว่านกล้า จนถึง
การเก็บเกี่ยว กฎหมายล้านนาโบราณไม่เพียงแต่
ให้ความสำคัญแต่การปลูกข้าวในที่ราบเท่านั้น
กฎหมายยังคุ้มครองผลผลิตจากการทำข้าวไร่
มังรายศาสตร์ ฉบับวัดไชยสถาน กล่าวไว้ว่า

“ผู้ใดลักตัดต้นเข้าไร่ แลกถือค่ากอเข้า
เสี่ยงเงินเป็นเบี้ย 1250 ลักเข้าไร่แลหาบถือค่า 2 เงิน
ไหม 3 หาบ ลักข้าวป่าไร่ ถือค่า 1000 นำเสี่ยงเงิน
ไหม 3 เท่า”

(ลมูล จันทรหอม และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2527: 25)

หากผู้ใดตัดข้าวไร่ ให้ชดใช้เป็นกอ กอละ
1250 เบี้ย หากขโมยเป็นข้าวเปลือกให้ชดใช้หาบละ
2 เงิน ปรับไหมเป็นข้าวเปลือกอีก 3 หาบ (ปรับไหม
3 เท่า) หาก “ลักข้าวป่าไร่” หมายถึงขโมยข้างฟาง
ให้ชดใช้ 1000 และปรับไหมอีก 3 เท่า จากข้อความ
ข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงการทำนาของชาวล้านนา
ที่มีทั้งนาในที่ราบมีน้ำขัง และนาในที่ดอน มังราย
ศาสตร์ ฉบับนอตอง ได้สะท้อนภาพการปลูกข้าวไร่
ที่นอกจากจะปลูกข้าวแล้วยังปลูกพืชล้มลุก ในไร่ข้าว
และกฎหมายก็คุ้มครองผลผลิตเหล่านั้นด้วยเช่นกัน
ดังข้อความตอนหนึ่งที่ว่า

“ผู้ใดลักตัดต้นเข้าไร่ แลกถือใช้ 9 เท่า
ถือค่ากอละเสี่ยงเงินเป็นเบี้ย 1250 ลักเข้าไร่ละหาบ
ถือค่า 2 เงิน ไหม 3 หาบแล ลักข้าวป่าไร่ในไร่นาสวน
ถือค่า 1 พันเสี่ยงเงิน ไหม 3 เท่า ลักเครือในไร่ถือค่า
3 มาสก 1 ร้อยเบี้ย ใช้ 3 เท่า ลักเครือละกำถือ
100 เบี้ย ใช้ 9 เท่า 500 เบี้ย ใช้ 9 เท่าเมื่อเป็นดอกแล
เป็นลูกเครือ ถือค่า 1000 เบี้ยใช้ 9 เท่า”

(ลมูล จันทรหอม และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2527: 25)

อัตราการใช้การขโมยข้าวเปลือก และข้าวฟ่าง จากไร่ไม่ต่างกัน หากมั่งรายศาสตร์ ฉบับนอตอง ได้กล่าวถึงการขโมยพืชล้มลุกที่เจ้าของได้ปลูกไว้ในไร่ข้าว โดยกล่าวถึงการ “ลักเครื่องในไร่” คือขโมยพืชผัก ในไร่ข้าว ต้องชดใช้ 3 มาสก (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กล่าวว่า 5 มาสกเป็นบาทหนึ่ง) กับ 100 เบี้ย และปรับไหมอีก 3 เท่า หากขโมย ผักเป็นกำ ให้ชดใช้กำละ 100 เบี้ย ปรับไหมอีก 9 เท่า หากขโมยผลผลิตที่ออกดอก หรือเป็นผลแล้ว ให้ชดใช้ 1000 เบี้ย ปรับไหมอีก 9 เท่า นอกจากพืชผลในไร่แล้ว อุปรณในการตวงข้าวที่เรียกว่า “คุ” หักถกัมมวินิจฉัย บาลีฎีการอม ได้กล่าวว่า

“ลักคุที่ค่าลูกละ 2 เงินใหม่ 9 เท่า ผิดว่าเช่า ที่ลูกรูหื่นเงิน คั้นหื้อหลุรักษาบ่กุ่ม หื้อใช้แทนลูกใหม่ ผิดว่ารักษาดีแล้ว หากมีเยื้องอันกระทำหื้อหลุนั้น หื้อใช้ ค่าเก็ง 1”

(ลมูล จันทรหอม และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2527: 26)

กฎหมายได้กล่าวไว้อย่างละเอียดว่า ขโมย ถึงตวงข้าว ชดใช้ 1000 เบี้ย ปรับไหมอีก 9 เท่า หากเป็นการเช่า หากชำรุด เพราะรักษาไม่ดีให้ชดใช้ ใบใหม่แก่เจ้าของ หากรักษาดีแล้วแต่มีเหตุให้เสียหาย ให้ชดใช้เพียงครั้งเดียว

จากข้อความที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า กฎหมายล้านนาโบราณได้ให้ความสำคัญกับการ ป้องกันการขโมยข้าว ทั้ง ข้าวกล้า ต้นกล้า รวงข้าว ข้าวเปลือก ฟางข้าว และคุดวงข้าว คุ่มครองทั้งนาในที่ลุ่ม และนาในที่ดอน นอกจากนี้ยังคุ้มครองผลผลิต อื่น ๆ เช่นพืชผัก โดยกล่าวไว้อย่างละเอียดและระบุ วิธีการชดใช้ และปรับไหม นอกจากนี้กฎหมายที่กล่าวมาได้ฉายภาพสังคมเกษตรที่มีข้าวเป็นปัจจัยที่สำคัญ และกฎหมายล้านนาโบราณยังได้สะท้อนทัศนคติ ต่อข้าวว่าเป็นของประเสริฐที่สุด และการลงโทษ ที่กำหนดไว้นั้นมีไว้เพื่อให้ทราบจำ นอกจากการขโมย แล้วยังมีกฎหมายอีกลักษณะหนึ่งที่เน้นป้องปราม การทำลายต้นข้าว ซึ่งจะกล่าวต่อไป

กฎหมายว่าด้วยการทำลาย

กฎหมายล้านนาโบราณ ได้กล่าวถึงบทบัญญัติ ที่ห้ามให้ทำลายข้าวของผู้อื่นหลายลักษณะ มั่งรายศาสตร์ ฉบับวัดไชยสถาน

“ผู้ใดเผี้ยวกกล้าพันกล้าท่าน **อันเป็นอุดม เลี้ยงชีวิตคนทั้งหลาย**ใหม่ 110 เงิน”

(ลมูล จันทรหอม และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2527: 27)

หากผู้ใดทำลายข้าวกล้าในนาให้ปรับ 110 เงิน นอกจากนี่ยังให้เหตุผลว่า “อันเป็นอุดมเลี้ยงชีวิตคนทั้งหลาย” หมายถึงข้าวเป็นสิ่งประเสริฐในการเลี้ยงชีวิต ของมนุษย์ เช่นเดียวกับ มั่งรายศาสตร์ ฉบับวัดหมื่นเงินกอง ที่ได้สะท้อนทัศนาระหว่าง “คนและข้าว” ไว้ ดังข้อความที่ว่า

“ตัดต้นเข้ากล้าท่านเสีย หื้อใช้ก่อนพันโทษ อันสะหาว ตัดต้นเข้าท่านใหม่ 110 เงิน **เป็นของอุดม ดาย**”

(ลมูล จันทรหอม และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2527: 25)

หมายความว่าผู้ใดตัดข้าวกล้าในนาถือว่าเป็น “โทษอันสะหาว” หมายความว่า เป็นโทษที่สามหาว (ก้าวร้าว) ข้อความดังกล่าวได้ต่อยอดว่ากฎหมายให้ความสำคัญกับข้าว การทำลายต้นข้าวคือพฤติกรรมที่สามหาว และไม่พึงปฏิบัติอย่างยิ่ง กฎหมาย โศสธาราษฎร์ กล่าวถึงการถอนต้นข้าวในนาผู้อื่น และวัวควายกินข้าวในนาผู้อื่น ดังข้อความที่ว่า

“ผิดว่าสะหาวมาถอนต้นข้าวท่านเสีย ที่ว่า เข้าแรกใหม่ 3 บกชกเสี้ยว ผิดว่าควายกินข้าวท่านสู่ท่าน ได้ 3 วันให้ใช้ 9 เท่านั้นแหละ”

(ลมูล จันทรหอม และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2527: 24)

การถอนต้นข้าวในนาผู้อื่นเป็นพฤติกรรม ที่ก้าวร้าว ให้ปรับไหม หากวัวควายลงกินข้าวในนา ผู้อื่น ให้ชดใช้ 9 เท่าจากความเสียหายทั้งหมด นอกจากนี้หากผู้ใดไปเกี่ยว หรือฟัน ต้นข้าวของผู้อื่น ให้เสียหาย มั่งรายศาสตร์ ฉบับนอตอง กล่าวไว้ว่า

“ผู้ใดเกี่ยวต้นเข้า ฟันต้นเข้าท่านเสียหื้อทือ
กอละ 2 เงิน หื้อใช้แทนทุกอย่างอย่าใหม่เลย”

(ลมูล จันทรหอม และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2527: 25)

หากผู้ใดทำลายต้นข้าวของผู้อื่นด้วยการเกี่ยว
หรือฟัน ให้ชดใช้กอละ 2 เงิน ห้ามผู้บังคับใช้กฎหมาย
ปรับใหม่แต่อย่างใด นอกจากนี้ มังรายศาสตร์ ฉบับ
วัดไชยสถาน มังรายศาสตร์ ฉบับวัดหมื่นเงินกอง
มังรายศาสตร์ ฉบับวัดเชียงหมื่น ยังได้กล่าวถึงการไถ
ต้นข้าวในนาผู้อื่นเสียหาย ดังนี้

“ผู้ใดสะหาวเผือไถต้นเข้าอันท่านปลูกแล้ว
เสียเท่าใด หื้อใช้ค่าปลูกเท่านั้นแล้วพุนโทษอัน
สะหาว เผือต้นข้าวท่านใหม่ 52 เงิน”

(ลมูล จันทรหอม และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2527: 26)

หากผู้ใดนำคันไถ มาไถในนาผู้อื่นทำให้ต้น
ข้าวในนาผู้อื่นเสียหายเป็นพฤติกรรมที่ก้าวร้าว ให้ปรับ
ใหม่ 52 เงิน นอกจากนี้ให้ปลูกทดแทนเท่ากับจำนวน
กอข้าวที่เสียหายทั้งหมด มังรายศาสตร์ ฉบับวัดไชย
สถาน ยังได้กล่าวถึงการทำลายรั้วนา ที่ใช้กันสัตว์เลี้ยง
และแสดงเขตที่นา ดังข้อความที่ว่า

“มล้างรั้วนาท่านเสียใหม่ 50 เงิน ผิพินข้าว
ใหม่ร้อยบาท”

(ลมูล จันทรหอม และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2527: 27)

นอกจากพฤติกรรมการทำลายข้าวหรือ
อุปกรณ์สำหรับทำนาแล้วยังมีกฎหมายที่บัญญัติ
เพื่อลงโทษผู้ที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว เนื่องจากชาว
อุษาคเนย์ให้ความสำคัญประดุจเทพเจ้า ชาวล้านนา
ก็เช่นกันดังนั้นการปัสสาวะหรืออุจจาระรดข้าว ที่นา ไร่
หรือแม้แต่พืชผักที่ปลูกในไร่นั้น ย่อมเป็นพฤติกรรม
ที่ไม่สมควร กฎหมายจึงระบุงการลงโทษพฤติกรรม
ดังกล่าวด้วยการปรับใหม่และการขอขมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ที่ดูแลไร่นา ดังข้อความ ตอนหนึ่งจาก มังรายศาสตร์
ฉบับวัดไชยสถาน มังรายศาสตร์ ฉบับวัดหมื่นเงินกอง
มังรายศาสตร์ ฉบับวัดเชียงหมื่น มังรายศาสตร์
ฉบับนอทอง และมังรายศาสตร์ ฉบับวัดเส้าให้
ทุกฉบับมีเนื้อความสอดคล้องกัน ดังนี้

“ผู้ใดชี้เยี่ยวใส่เข้าแรกท่าน แต่แดนหว่านกล้า
ไปถึง มือเข้าตีปลูกตีเกี่ยว หื้อมันหา ไก่อ่ 2 คู่เหล่า 2 ไท
เทียน 2 เล่ม ข้าวตอกดอกไม้บูชาขวัญข้าวและเสื่อนา

(ลมูล จันทรหอม และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2527: 60)

นอกจากนี้กฎหมายหลายฉบับข้างต้นยัง
อธิบายว่าพฤติกรรมเหล่านั้นไม่สมควรเพราะข้าว
เป็นสิ่งที่วิเศษใช้เลี้ยงชีวิตมนุษย์ ดังนั้นพฤติกรรม
ดังกล่าวสมควรปรับใหม่ การ “ชี้เยี่ยวรดเข้าเผ่า”
คือการปัสสาวะหรืออุจจาระรดข้าวที่มัดเป็นพ่อนไว้
ดังข้อความที่ว่า

“ผู้ใดชี้เยี่ยวใส่เข้าเผ่าท่าน หื้อมันหาเหล่า
2 ไท ไก่อ่ 2 คู่เข้าตอกดอกไม้บูชาเสื่อแลขวัญเข้าแล
พุนมันสะหาวชี้ใส่ข้าวเขตว่าเข้า **เหตุว่าเข้าเป็นเจ้า
เป็นของวิเศษอย่างสูง ต้องทิ้งชีวิตแห่งคนทั้งหลาย**
ต้องใหม่ 110 เงิน”

(ลมูล จันทรหอม และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2527: 60)

ผู้ใดชี้ใส่ไร่นาแรกตาแดงนาไร่แล้วต่อเท่าเอา
ข้าวมาแล้วหื้อมันหาเหล่าไทไก่อ่คู่ข้าวตอกดอกไม้คือ
เจ้าได้บูชาเสื่อได้เยี่ยวใส่ไร่นาเหยี่ยวรดของผูกท่าน
อย่างไรผู้ตัดหักเสียแล้วก็มันใช้ค่าตามของปลูกนั้นอย่า
ให้ใหม่หาเหล่าไทไก่อ่คู่ข้าวตอกดอกไม้บูชาเสื่อไร่ เทอะ

นอกจากนี้กฎหมายยังได้กล่าวถึงการคุ้มครอง
การปลูกข้าวไร่ รวมถึงพืชผักที่อยู่ในไร่นั้นหากใคร
ปัสสาวะอุจจาระรดให้ถอนต้นไม้นั้นทิ้งให้หมด
ให้ผู้กระทำผิดชดใช้ค่าเสียหายตามมูลค่า อีกทั้งต้อง
ขอขมาเสื่อไร่อีกด้วย ดังข้อความจากมังรายศาสตร์
ฉบับวัดไชยสถาน ที่ว่า

“ผู้ใดชี้ใส่ไร่นาแรกแต่แดนนาไร่แล้ว
ต่อเท่าเอาข้าวแล้วหื้อมันหาเหล่าไทไก่อ่คู่เข้าตอก
ดอกไม้ หื้อเจ้าไร่บูชาเสื่อไร่ ผิเยี่ยวใส่ไร่นา เหยี่ยวรด
ของปลูกท่านยังไร่ หื้อหักตัดเสียแล้วหื้อมันใช้ตามค่า
ของปลูกนั้น อย่าใหม่แล้วหื้อหาเหล่าไทไก่อ่ คู่เข้าตอก
ดอกไม้ บูชาเสื่อไร่เทอะ”

(ลมูล จันทรหอม และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2527: 60)

ข้อความข้างต้นเห็นได้ว่ากฎหมายล้าหน้าโบราณได้ให้ความสำคัญในการคุ้มครองข้าวเนื่องจากข้าวเป็นเครื่องชีวิตความมั่นคงด้านอาหาร การอุจจาระหรือปัสสาวะรดข้าวย่อมก่อให้เกิดความเสียหาย อีกทั้งเป็นการดูหมิ่นสิ่งของที่มีคุณค่าต่อชีวิต แม้ว่า จะเป็นพฤติกรรมที่ก้าวร้าว กฎหมายจะไม่ปรับหากให้ผู้กระทำขอขมาต่อเสื้อไร้เสื่อนา ซึ่งหมายถึงผีที่ดูแลไร้นาแห่งนั้น ด้วยเหล้า ไก่ ข้าวตอกดอกไม้ เพื่อขอขมาและเป็นการทำขวัญแก่เสื้อไร้เสื่อนา และเครื่องบูชาทั้งหลายให้มอบแก่เจ้าของนา กฎหมายได้บัญญัติพิธีกรรมสำหรับการขอขมาสะท้อนให้เห็นถึงความละเอียดอ่อนของชาวล้านนาในสมัยโบราณ ที่ให้ความสำคัญกับข้าว อีกทั้งเป็นการทำขวัญแก่เจ้าของไร้เจ้าของนานั้นเอง

บทส่งท้าย

กฎหมายโบราณล้านนาที่มีเนื้อความเกี่ยวกับข้าวที่ได้กล่าวมาทั้งหมด ได้สะท้อนให้เห็นพฤติกรรมของชาวล้านนาในอดีตที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับต้นข้าว และการให้ความเคารพอย่างสูงต่อพืชชนิดนี้ กฎหมาย

โบราณล้านนาได้กล่าวถึงการคุ้มครองข้าวใน 2 ลักษณะ คือ การขโมย และการทำลาย กฎหมายเน้นการชดใช้และปรับไหมเป็นหลัก ไม่มีบทลงโทษทางอาญา บางครั้งกฎหมายจะใช้พิธีกรรมในการคลี่คลายความขัดแย้งนั้น ดังนั้นกฎหมายโบราณล้านนาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้เราเข้าใจวิถีล้านนาและวิถีข้าว ความผูกพันระหว่างคนกับข้าวที่หลอมรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยมีวัฒนธรรมข้าว วัฒนธรรมชาวนาเป็นเครื่องผูกมัดรัดร้อยการปลูกข้าวจึงไม่ใช่เป็นเรื่องของชาวนาเท่านั้น หากเป็นเรื่องของความมั่นคงของรัฐ ดังนั้นผู้ปกครองล้านนาในอดีตจึงให้ความสำคัญและบัญญัติเป็นกฎหมาย เพื่อเป็นหลักในการตัดสินใจตัดสินใจ เพื่อให้ความยุติธรรมแก่ทุกฝ่ายภายใต้บริบท “ความเป็นล้านนา” กฎหมายโบราณล้านนายังมีประเด็นที่น่าสนใจอีกมากมาย โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับเกษตรกรรม จึงสมควรที่จะศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์เพื่อให้เข้าใจโลกทัศน์ของชาวล้านนาในอดีต เพื่อนำมาอธิบายปรากฏการณ์ และความเปลี่ยนแปลงวิถีเกษตรในสังคมล้านนาให้ชัดเจนมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ชัชณะ ปิ่นเงิน. (2551). การปริวรรตและวิเคราะห์เนื้อหากฎหมายมังรายศาสตร์ฉบับวัดแม่คือ. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประเสริฐ ฒ นคร. (2524). มังรายศาสตร์ (ฉบับนอตอง). เชียงใหม่: วิทยาลัยครูเชียงใหม่.
- ประเสริฐ ฒ นคร. (2528). มังรายศาสตร์: ฉบับเชียงใหม่. เชียงใหม่: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ วิทยาลัยครูเชียงใหม่.
- พิธินัย ไชยแสงสุขกุล และอรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (2532). กฎหมายล้าหน้าโบราณ : การวิเคราะห์ระบบโครงสร้าง และเนื้อหาบทบัญญัติที่จารในใบลาน. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศรีธน คำแปง และคณะ. (2529). มังรายศาสตร์: ฉบับวัดไชยสถาน. เชียงใหม่: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูเชียงใหม่.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และคณะ. (2527). วิเคราะห์กฎหมายล้าหน้าโบราณ: ประชุมกฎหมายเกษตร. เชียงใหม่: วิทยาลัยครูเชียงใหม่.